

Nastavna G. Integrative understanding of law: as an attempt to integrate existing or as an independent scientific direction

In this article the historical aspects of the formation of the integrative understanding of law are investigated; the periodization and the stages of development of the integrative understanding of law are made. Attention is focused on the advisability of using the term «integrative understanding of law». The analysis of the main positions that make up the content of the integrative understanding of law is conducted; its importance as a scientific heritage of humanity is clarified. The nature of the integrative understanding of law as an important and independent direction of the analysis of the essence of law is determined.

Key words: law, understanding of law, integrative understanding of law, synthetic and pluralistic theories of law.

УДК 340.137–044.277(4+477)

*Наталія Олександрівна Невмержицька,
аспірантка кафедри теорії держави і права
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова*

УНІФІКАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ОДИН ІЗ КРИТЕРІЇВ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Актуальність досліджуваної проблеми обумовлена низкою факторів, які прямо та опосередковано стосуються оцінки стану врахування у законодавчій діяльності вітчизняної та зарубіжної наукової думки, наукового потенціалу держави й міжнародного теоретичного і практичного досвідів. Особливу увагу всієї наукової спільноти в галузі права привертають питання інтеграції України до Європейського Союзу (далі — ЄС) та приведення законодавства у відповідність до норм ЄС. Проблема вдосконалення вітчизняного законодавства з урахуванням політичних, економічних процесів, соціальних трансформацій суспільних відносин, а також процесів глобалізації, євроінтеграції та розвитку громадянського та інформаційного суспільства є найобговорюванішою серед науковців-правників. І одним зі способів вирішення цієї проблеми є уніфікація законодавства як один із критеріїв інтеграції України до ЄС.

Україна як член Ради Європи визначає пріоритет європейських державно-правових та соціально-культурних цінностей. Крім того, наша держава проголосила стратегічною метою вступ до ЄС та взяла на себе зобов'язання адаптувати національне законодавство до законодавства ЄС. Підписання Угоди про асоціацію з ЄС підтверджено визначенням із боку ЄС європейського вибору та європейських прагнень і свобод людини, верховенства права та інших ключових принципів ЄС [5, с. 8].

Нині спостерігається така тенденція, що вітчизняне законодавство багато в чому не встигає за динамікою розвитку суспільних відносин, інколи суперечить раніше прийнятим правовим актам. У результаті цього воно містить акти і норми, що формально не діють, у ньому трапляються прогалини і неузгодженості положень. Деякі законодавчі акти містять повтори, не досить ясні формулювання, терміни. Різноманіття нормативних актів, велика кількість юридичної інформації потребує визначеного порядку й організованості у системному розподілі правового матеріалу, зручності його використання на практиці [9, с. 19].

Дійсно, становлення України як правової, соціальної держави, подальший розвиток демократичних інститутів, інтеграція у світове та європейське співтовариство і пов'язана з цим активізація законотворчої діяльності висунули на перший план проблему ефективності законодавства: попри стрімке зростання загальної кількості законів, їх ефективність є доволі низькою. Чинне

законодавство є суперечливим, нестабільним і певною мірою декларативним, а тому здебільшого неможливим для реалізації. У процесі розробки та прийняття законів нерідко ігноруються правила законодавчої техніки, порушується принцип розподілу влад, а у правозастосовній діяльності — верховенства права та правового закону. Це підриває авторитет законів і негативно позначається на їх ефективності [12, с. 3].

З урахуванням актуальності теми цій проблематиці вже присвячена значна кількість праць таких учених, як О. Богачова, О. Зайчук, О. Копиленко, Л. Луць, Н. Оніщенко, М. Федорін та ін.

Метою статті є дослідження уніфікації законодавства як процесу, який не лише необхідний, а й є одним із критеріїв для правової інтеграції України у європейське співтовариство.

Отже, основний напрям стратегічного зовнішньополітичного курсу нашої держави полягає в інтеграції до ЄС, що цілком відповідає її національним інтересам. Важливою передумовою вирішення численних проблем, які при цьому виникають, є поетапне приведення національного законодавства у відповідність до законодавства ЄС. Тобто йдеться про необхідність реформування національно правового поля з використанням принципів і критеріїв законотворчої діяльності органів ЄС [2, с. 9].

Як відомо, необхідність реформування національного законодавства впливає насамперед із міжнародних зобов'язань нашої держави перед ЄС у рамках Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (далі — УПС) [13].

Адаптація українського законодавства до законодавства ЄС відбувається на тлі правової реформи в Україні: держава повинна створювати нове законодавство відповідно до міжнародних принципів і стандартів, оскільки досі в її правовій базі таких принципів і стандартів просто не було. На сьогодні практично не сформувалося й цілісне законодавче поле в Україні [4, с. 305].

Адаптація законодавства має здійснюватися на підставі п. 2 ст. 51 УПС, згідно з якою Україна повинна докласти зусиль для поступового приведення свого законодавства у відповідність до законодавства ЄС. Це має розглядатись як її довгострокове зобов'язання, виконання якого залежить від конкретних економічних потреб України, яка також має при цьому враховувати можливість судової системи і господарського сектору та належним чином реагувати на такі зміни [11, с. 41–42].

Адаптація законодавства має враховувати специфіку ситуації в країні, і на цьому початковому етапі її слід розглядати, головним чином, як інструмент зміцнення реформ. Тобто цей процес необхідно спрямувати на основі оцінки просування реформ, і не можна просто намагатися «наблизити» національне законодавство до всього правового масиву ЄС. Таким чином, якщо матриця показників ефективності адаптації відображатиме лише порівняння нормативно-правових актів України та ЄС і надаватиме рекомендації щодо механічного перенесення правових актів ЄС в українське право, такий підхід не відповідатиме поставленій меті. Правильнішим буде підхід «знизу вверх»: спочатку оцінка найактуальніших економічних проблем України, після чого пошук європейської моделі для їх вирішення. Цю модель можна визначити не лише на підставі відповідних директив ЄС, а й на підставі принципів і цілей права ЄС та права його держав-учасниць, а деяких сфер — на підставі міжнародних стандартів [11, с. 41–42].

Важливе значення при інтеграції законодавства у європейське співтовариство відіграє уніфікація.

Так, одним зі способів правової інтеграції є уніфікація права та законодавства. Уніфікація законодавства має трактуватись як процес зближення законодавства шляхом встановлення чи запровадження у національні правові системи однакових норм права [7, с. 56].

Уніфікація права (законодавства) — це процес впровадження у національні правові системи єдиних юридичних норм з метою зближення цих правових систем або створення на їх основі спільної міжнародної правової системи. Загальним засобом проведення уніфікації права (законодавства) є міжнародно-правові конвенції, в яких формуються нормативні приписи, що підлягають впровадженню у національні правові системи в незмінному вигляді [3].

На думку Л. Луць, ефективність правової інтеграції багато в чому залежить від заходів і способів, які використовуються державами на різних стадіях правової інтеграції. До них вона відносить, зокрема, створення демократичних засад розвитку суспільства, формування правової держави, реформування інституційної та нормативної частин правової системи суспільства, формування

правової свідомості населення відповідно до основних засад європейського права. Науковець говорить про гармонізацію та уніфікацію права й законодавства і певною мірою — рецепцію права. Під останньою, як правило, розуміють одностороннє запозичення однією державою в іншій певних юридичних норм, правових термінів, іноді — нормативно-правих актів. Л. Луць зазначає, що інколи рецепцію помилково трактують як гармонізацію, хоча між ними існує суттєва різниця. З другого боку, в міжнародно-правовій літературі немає чіткого визначення змісту поняття «гармонізація». Тому звичним стало його ототожнення із поняттям «уніфікація» [6, с. 146].

Очевидно, що для координації та узгодження діяльності стосовно зближення законодавства України із законодавством ЄС центральне місце в законодавчому процесі має зайняти Комітет Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції, який повинен активніше планувати етапи розвитку законотворчого процесу в контексті зближення законодавства України з європейськими стандартами, визначати відповідні пріоритети у законодавчій діяльності Верховної Ради України, організовувати розробку щорічних програм з питань гармонізації, здійснювати контроль за їх виконанням, працювати над удосконаленням механізму зближення законодавства України з європейськими нормами і стандартами, сприяти розвитку співробітництва Верховної Ради України та Європейського Парламенту [2, с. 11].

Однією з форм реалізації завдань з уніфікації законодавства є співпраця та ефективне співробітництво України з міжнародними організаціями, такими як Гаазька конференція з міжнародного приватного права, Міжнародний інститут з уніфікації приватного права (УНІДРУА), Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) тощо.

Також важливим завдання є створення у Верховній Раді України відповідної системи, яка забезпечувала б підготовку народними депутатами законопроектів, адаптованих до відповідних положень європейського законодавства [4, с. 315].

Неабияке значення при уніфікації законодавства відіграють міжнародні договори. Вони укладаються з метою уніфікації правових норм, багато в чому залежать від національного правового середовища і можуть по-різному трактуватися з урахуванням особливостей цього середовища. Тобто в більшості випадків не існує гарантій однакового тлумачення. Іноді адаптація уніфікованого закону до різних змін на національному рівні виявляється надзвичайно важкою, а іноді однаковості не можна досягти через прагнення учасників цього договору в його порушення застосовувати модифіковану версію. Це та інше пояснює, чому в 80-ті роки минулого століття мало місце певне охолодження до правової уніфікації [2, с. 69].

Договірне походження уніфікованих норм визначає специфіку їхнього тлумачення. Вони повинні тлумачитися у світлі цілей, принципів і змісту відповідного міжнародного договору, також заповнювати прогалини у комплексі уніфікованих норм відповідного договору. Часто це положення включається у текст самого договору.

Метою будь-якого міжнародного договору, що уніфікує, є забезпечення однакового регулювання визначеного виду трансграничних приватноправових відносин. Для її досягнення недостатньо наявності однакових (уніфікованих) колізійних чи матеріально-правових норм. Необхідна однакова практика їхнього застосування, що припускає однакове тлумачення. Сказане підтверджується тим, що багато договорів прямо дають тлумачення термінів і понять, які входять в уніфіковані правові норми, встановлюючи їхній зміст. Наприклад, ст. 3 Сеульської конвенції 1985 р. про заснування багатостороннього агентства з гарантій інвестицій «для цілей дійсної Конвенції» розкриває зміст деяких термінів і понять. Таке тлумачення є обов'язковим у національно-правовій практиці договірних держав, що сприяє однаковості застосування уніфікованих норм [8, с. 97].

З розглянутого вище випливає, що уніфіковані норми взагалі і міжнародного права зокрема, діють як національно-правові норми. Однак ні колізійні уніфіковані норми, ні матеріальні приватноправові уніфіковані норми не скасовують аналогічних норм внутрішнього права, а діють паралельно з ними. При цьому вони не зливаються із нормами внутрішнього права в єдиний масив, а зберігають у ньому відособленість, обумовлену їх договірним походженням.

Передбачається це тим, що уніфіковані норми зберігають зв'язок із міжнародним договором, у межах якого вони були створені. Зв'язок із міжнародним договором породжує низку особливостей їхнього застосування. Насамперед договір визначає сферу дії застосування уніфікованих

норм. Вона завжди відповідає сфері застосування відповідних внутрішніх норм права. Міжнародний договір визначає предметну сферу застосування уніфікованих норм, і вона буде відрізнятися від предметної сфери аналогічних норм внутрішнього права.

Серед основних проблем нинішнього стану законодавчої практики можна назвати відсутність ефективних механізмів реалізації законодавства, навіть ігнорування основоположних принципів, зокрема, на рівні здійснення влади: верховенства права, розподілу владних повноважень між гілками влади, єдності системи державної влади, гласності, прозорості. А в умовах розвитку правотворчої діяльності система існуючих правових норм регулювання суспільних відносин потребує моніторингу щодо їх дієвості у новітніх умовах й узгодження з оновленими соціальними відносинами, зокрема щодо виявлення проблемних питань і науковим обґрунтуванням їх вирішення.

Такий підхід переконливо доводить, що без піднесення авторитету і ролі правової науки, істотного підвищення та ефективності юридичних досліджень, врахування їх рекомендацій і висновків неможливо вирішити складні завдання реформування законодавства країни з метою її інтеграції. Зазначене підтверджується і Концепцією Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС (2002 р.), згідно з якою реформування законодавства є пріоритетним. Визначено навіть Перелік актів законодавства України та *acquis* ЄС у пріоритетних сферах адаптації [10].

Реформування законодавства та виконання інших умов, передбачених УПС, допоможе поступовій інтеграції, а згодом і отриманню статусу повноцінного члена ЄС, що є стратегічною метою України.

Зрозуміло одне, жодна країна не в змозі розвиватися поза загальносвітовими тенденціями та законами. Україна зробила свій вибір, який полягає у входженні до ЄС. Тому ставлячи за мету наблизити наше законодавство до законодавства ЄС, ми, головним чином, прагнемо спрямувати розвиток правової реформи так, щоб в основу нашого законодавства було покладено найновіше, досконале, найбільш прогресивне законодавство, яке формувалося роками і відображає практичний досвід багатьох країн. Уніфікація українського законодавства з європейським є однією з головних умов поглибленої співпраці нашої держави з державами — членами ЄС та їх інтеграційними об'єднаннями, служить одним із критеріїв інтеграційних процесів.

Список використаних джерел

1. Базедов Ю. Возрождение процесса унификации права. Европейское договорное право и его элементы / Ю. Базедов // Государство и право. — 2000. — № 2. — С. 65–76.
2. Богачова О. До питань стратегії законотворчості: Україна та Європейський Союз / О. Богачова, М. Федорін // Законотворчість. Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним та європейським правом : зб. наук.-практ. матеріалів. — К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2005. — Вип. 4. — С. 9–13.
3. Гомонай В. В. Зближення законодавства України з правовою системою Європейського Союзу / В. В. Гомонай [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://radnuk.info/statti/228-konst-pravo/3497-2010-01-22-22-49-18.html>.
4. Європейська інтеграція України : підруч. / Є. Д. Скулиш, О. Д. Довгань, О. М. Солодка ; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. — К. : Наук. вид. центр НА СБ України, 2012. — 384 с.
5. Європейські стандарти законотворчої діяльності : зб. док. / пер. з інозем. мов ; Верховна Рада України, Ін-т законодавства ; за заг. ред. В. О. Зайчука ; упоряд.: О. Л. Копиленко та ін. ; пер.: Л. В. Білоусов та ін. — К. : Парламентське видавництво, 2014. — 382 с.
6. Луць Л. Основні заходи та способи європейської правової інтеграції / Л. Луць // Право України. — 2002. — № 5. — С. 146–148.
7. Луць Л. Формування правового механізму взаємодії України з Радою Європи та Євросоюзом / Л. Луць // Віче. — 2006. — № 7–8. — С. 54–57.
8. Международное частное право : учеб. / Л. П. Ануфриева, К. А. Бекашев, Г. К. Дмитриева и др. ; под ред. Г. К. Дмитриевой. — М. : Проспект, 2000. — 649 с.
9. Оніщенко Н. М. Систематизація законодавства в контексті сучасної юридичної науки / Н. М. Оніщенко // Актуальні питання кодифікації законодавства України. — К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2009. — Вип. 1. — С. 19–23.
10. Перелік актів законодавства України та *acquis* Європейського Союзу у пріоритетних сферах адаптації [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1629a-15>.

11. Райнер Л. Путівник по матрицях показників ефективності наближення законодавства України до законодавства ЄС / Л. Райнер // Законотворчість. Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним та європейським правом : зб. наук.-практ. матеріалів. — К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2005. — Вип. 4. — С. 41–59.
12. Тимченко Г. В. Теоретико-правові засади ефективності законодавства : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Г. В. Тимченко ; Класичний приватний університет. — Запоріжжя, 2011. — 259 с.
13. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_012.

Невмержицька Н. О. Уніфікація законодавства як один із критеріїв інтеграційних процесів

У статті розглядається роль уніфікації законодавства як одного з критеріїв при інтеграції у європейське співтовариство. Досліджується роль міжнародних договорів при уніфікації законодавства, а також доведено значення останньої для національних інтересів і поглибленої інтеграції.

Ключові слова: уніфікація законодавства, інтеграція, національні інтереси, адаптація, міжнародний договір.

Невмержицкая Н. А. Унификация законодательства как один из критериев интеграционных процессов

В статье рассматривается роль унификации законодательства как одного из критериев при интеграции в европейское сообщество. Исследуется роль международных договоров при унификации законодательства, а также доказано значение последних для государственных интересов и углубленной интеграции.

Ключевые слова: унификация законодательства, интеграция, национальные интересы, адаптация, международный договор.

Nevmerzhytska N. Unification of legislation as one of the criteria of integration processes

This article examines the role of regulatory convergence as one of the criteria for integration into the European community. The role of international agreements with regulatory convergence, as well as the latest proven value to national interests and deeper integration.

Key words: regulatory convergence, integration, national interests, adaptation, international treaty.

УДК 340.11

*Світлана Василівна Несинова,
доцент кафедри права
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля,
кандидат юридичних наук, доцент*

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНСТИТУТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ

Розвиток теоретичної думки про співвідношення людини і права закономірно надав поштовх розвитку ідеї прав людини. У преамбулі французької Декларації прав і свобод людини та громадянина, яка стала основою для конституцій країн Європи, у тому числі й України, зазначено: «Неуцтво, забуття прав людини або зневага до них є єдиною причиною суспільних лих та корупції урядів» [1]. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими системними змінами, що охоплюють усі сфери життя, зокрема й правову, в якій права і свободи людини та громадянина проголошено найвищою цінністю. Однак нині існує загроза так званої деградації правової культури суспільства, занепаду його правосвідомості, недовіра праву у вирі-